

Zveličar sveta bo vzšel kakor sonce, prišel bo v naročje Device kakor rosa na travo

60 let slovenskega šolstva na Tržaškem

12. novembra letos je preteklo natanko 60 let od ustanovitve prvih slovenskih srednjih šol v Trstu. Pred tem namreč teh šol in šolskih zavodov nismo nikoli imeli.

Če bi dali določeno oceno temu dogodku, potem bi morali reči, da sta se leta 1945 na Primorskem zgodili za Slovence dve pomembni stvari. Najprej je bil tu konec vojne ter propad fašizma in nacizma. Primorci smo si priborili svobodo, zaživelimo v bolj demokratičnem družbenem redu kot prej, vendar to še ni zadostovalo za ohranitev lastne narodnostne identitete. Treba je bilo ustvariti inštrument, ki naj bi zagotavljal gojenje ter ohranjanje slovenstva. in to je bila predvsem slovenska šola. Mirno lahko rečemo, da je bila leta 1945 tedanja ustanovitev slovenskih šol, zlasti srednjih, drugi najpomembnejši dogodek polpretekle primorske zgodovine.

Šola je bila namreč vsa naslednja leta ne le učna ustanova. ampak tudi naš najpomembnejši kulturni duhovni center. Brez nje bi se naša mladina izgubljala v tujem ambientu in tudi na njen družilni pomen ne smemo pozabiti.

Pomislimo samo, koliko znanstva in priateljstva je izšlo iz njenega ambienta, koliko mladih se je spoznalo prav tu ali na drugih področjih, kar je posredno omogočala slovenska šola, kolikim slovenskim zakonom je botrovala in koliko naših otrok se je rodilo iz njih, koliko stotin in stotin slovenskih šolnikov je našlo v njej svoj vsakdanji kruh in še bi lahko naštevali. Če bi naša mladina morala obiskovati italijanske šole, bi bilo vseh teh možnosti mnogo manj ali bi jih morda sploh ne bilo. V nekem smislu lahko zato rečemo, da je šola temeljno prispevala k reševanju pred narodno smrtjo.

Tu so še druge stvari.

Če bi ne imeli slovenskih šol, bi tudi svojih misli ne mogli izražati v svojem materinem jeziku tako, kot to lahko počnemo danes.

Spominjam se, kako smo že leta 1945 imeli na tedanji realni gimnaziji vrsto sošolcev, ki so prihajali iz italijanskih šol in se niso ne le znali izražati v slovenskem jeziku, ampak niso niti razumeli cele vrste profesorjevih besed. Bile so jim tuje. Tuj jim je bil lastni materni jezik. Težave pa so imeli do določene mere tudi z italijanščino, saj če ne obvladaš dobro svojega maternega jezika, ti tudi drugi ne tečejo gladko.

Slovence nas kot narod niso opredelili vojaška moč, materialno bogastvo, zgodovinsko dogajanje, prostranstvo dežele ali kaj podobnega. Kot narod smo se izoblikovali skozi kulturo. Slednja je še danes temeljna postavka naše obstojnosti v zamejstvu, njen glavni izvir pa je prav naša šola in s tem v zvezi delo z mladino.

Kako pomembno je bilo delo z mladimi v naši preteklosti, kadar v težkih časih nismo imeli slovenskih šol, društev in podobnega, so dokazali tudi primorski duhovniki. Res je, da je prvenstvena naloga duhovnika skrb za področje vere, toda naši primorski duhovniki so razumeli duh časa, v katerem so živeli, in skoraj neverjetno je, kako pomebno vlogo so opravili v boju za naše pravice, za naš obstoj. Brez primorskih slovenskih duhovnikov bi v času najhujšega nasilja med obema vojnama verjetno naš protifašistični upor ne dobil take širine, čeprav se sami niso strinjali z uporabo orožja. Zatrtje slovenske šole so nadomeščali ne le s poučevanjem verouka v maternem jeziku, ampak so med mladino razvijali zavest pripadnosti k svojemu narodu tudi z bolj posvetnimi pobudami. Bistveno so nadomestili pregnano učiteljstvo in so bili dejansko, zlasti na podeželju, edino slovensko izobraženstvo, na katerem je slonelo vzgojno in učno delo med našo mladino. Partizanske in povojne šole so bile marsikje le nadaljevanje njihovih prizadevanj na tem področju.

Slovenske povojne šole pa niso bile le vzgajališča, ki so ob tem ustvarjala kader tudi za druge naše slovenske ustanove, kot so radio, časniki, gledališče, razna društva, podjetništvo in podobno. Velik prispevek so dale tudi k boljšim in medsebojnim odnosom med ljudmi različnih mišljenj in političnih provenienc. Ustvarili so v veliki meri določeno kulturno toleranco, sožitje ter v mnogih primerih tudi sodelovanje in bi bile lahko pri tem marsikdaj za vzgled tudi Sloveniji, kjer primeri nestrpnosti niso ravno redki.

In kako se danes, po šestdesetih letih, spominjamo na začetke našega srednjega šolstva v za nas mitični tržaški ulici Starega lazareta (ul. Lazzaretto vecchio) ob morju?

Na leta, ki smo jih preživel v njej, ohranjamo nostalgčni spomin. Tedaj je bila šola središče mladega slovenstva. Skozi okna smo ob odmorih opazovali pomorski pro-

met v pristanišču. Hoja v šolo in vračanje domov ob obali sta v nas utrjevala ne le primorskost, ampak tudi občutek pripadnosti mestu, njegovemu središču, kar bi gotovo občutili precej manj, če bi stavba stala kje v okolici ali celo na Krasu. Zaradi tega "tržačenja" smo imeli tudi določene težave, saj je nacionalistični italijanski Trst tedaj videl v nas tujek, ki ni sodil v mestno središče. Tako so nam preperečili, da bi dobili svoj prostor v šolskem poslopju za tržaško pošto, in smo se morali stisniti v povsem neprimerne prostore ob pristanišču. Kljub temu se nas je zbralo kakih 300 srednješolcev, kar je preseglo vsa pričakovanja. Večinoma smo bili meščani, le bolj redki so prihajali iz okolice ali ostale Primorske. Tedaj pač še ni bilo avtobusnih zvez ne diaških domov.

Profesorji so se zelo trudili z nami, saj je bilo naše znanje po nerednih vojnih letih razmeroma šibko v vseh predmetih.

Posebno skrb je šolsko vodstvo polagalo petju, saj mnogo dijakov slovenskih pesmi sploh ni poznalo. Za prvo šolsko sv. mašo nas je pripravljala prof. Neda Abramova. Prva šolska maša je bila šele 27. januarja v cerkvi naše Gospe iz Siona, torej poltretji mesec po začetku pouka. Nabožne slovenske pesmi smo peli vsi, kar je bilo za nas posebno doživetje. Kasnje so nas "preganjali" iz cerkve v cerkev, saj so se vrstile šolske maše pri sv. Jakobu, pri Starem sv. Antonu, pri Ljudskem vrtu, v ul. Giustinelli. Nam mladim pa so ti cerkveni obredi predstavljali tudi neko skupno dogajanje in priložnost za družabnost. Tako je pač vedno povsod, kjer se zbira mladina.

Današnja slovenska šola se kajpak zelo razlikuje od one, ki smo jo obiskovali v prvem povojnem obdobju, ko nismo imeli niti šolskih knjig in v nekaterih razredih niti tabel, ko je pozimi popoldanski pouk trajal le tri ure, ker ni bilo elektrike, ko so delili živila še "na tessere", in je bilo večkrat treba namesto malice stisniti pas, ko so naše šolanje prekinjale bučne demonstracije, stavke, protesti in podobno ter še marsikaj. A kljub vsemu nam je spomin na dan, ko smo pred 60. leti prvič prestopili prag slovenske srednje šole v Trstu, drag.

Morda bi se morali nanj večkrat spomniti.

Prof. Bojan Pavletič